

Slovník pojmov

Antisemitizmus – predsudky a nenávisť voči židom, antisemitizmus sa formoval v súvislosti s národnoobrodneckými pohybmi v Európe, pri formovaní moderných európskych národov a vzniku tzv. vedeckého rasizmu. Predchádzali mu rôzne formy predsudkov a nenávisť voči židom a ich náboženstvu nazývané antijudaizmus. Špecifická nenávisť voči židom sa prejavovala predovšetkým pogromami – násilnými útokmi na židov a ich majetok, ktoré boli často podporované oficiálnymi úradmi.

Deportácie – násilné vystaňovanie občanov Slovenska, ktorí boli uznaní podľa rasovej definície za židov, z územia slovenského štátu. Prvý pokus bol po Viedenskej arbitráži 4.11. 1938, skutočné deportácie však prebiehali v dvoch vlnách: 1. vlna: 25.3. – 20.10. 1942 (zrealizované slovenskými úradmi, železnicami a Hlinkovou gardou – deportovaných bolo do 59 000 ľudí). 2. vlna: 30.9. 1944 – 31.3. 1945 (po potlačení Slovenského národného povstania postihla okolo 13 000 ľudí). Transporty v rámci druhej vlny išli v režii nacistov (Slovensko bolo obsadené nemeckou armádou) a sprevádzalo ich vraždenie aj v pracovných koncentračných táborech na Slovensku.

Genocída – termín vytvorený počas holokaustu, za pôvodcu slova sa pokladá Raphael Lemkin, poľsko-židovský právnik. Označuje čiastočné alebo úplné vyvraždenie skupiny osôb alebo jej ťažké telesné či duševné poškodenie s cieľom zničiť ju – zvyčajne z rasových, náboženských, národnostných, kultúrnych či politických príčin.

Holokaust (šoa) – bezprecedentná genocída európskeho židovstva – financovaná a realizovaná v rokoch 1933 – 1945 štátnym aparátom nacistického Nemecka a s ním kolaborujúcich štátov (vrátane Slovenskej republiky) za použitia efektívnej štátnej byrokracie a najnovších výtvarných vedy a techniky.

Holokaust na južných odstúpených územiach – židia, ktorí sa v dôsledku odstúpenia južných území Slovenska a Podkarpatskej Rusi (asi 140 tisíc) ocitli v Maďarsku, mali spoločný osud so židmi na jeho území. Deportácie z území vojnového Maďarska sa uskutočňovali až po jeho obsadení nemeckým Wehrmachtom 19. marca 1944. Začali sa v polovici mája a trvali do júla 1944 ako akcia zorganizovaná a koordinovaná skupinou Adolfa Eichmanna. Boli realizované maďarským žandárstvom a políciou v podmienkach fiktívnej nacistickej okupácie.

Pojem žid – 18. apríla 1939 vydala slovenská vláda prvé protizidovské nariadenie – definovalo židov na základe náboženských kritérií. Neskoršie bola táto definícia zmenená. Vládne nariadenie č. 198/1941 Slov. z. o právnom postavení Židov, ktoré vyšlo 9.9. 1941 podľa vzoru norimberských rasových zákonov, definovalo pojem žid na základe rasových kritérií. Žid bola osoba, ktorá mala najmenej troch starých rodičov židov.

Predsudky – predstavujú zvyčajne negatívne postoje, voči určitej skupine ľudí ako celku, resp. voči jednotlivcovi považovanému za člena skupiny. Ide o silne emotívne, väčšinou iracionálne predstavy o určitej skupine, vyvolávajúce následne isté správanie sa voči danej skupine, napr. diskrimináciu. Predsudok obsahuje hodnotenie bez poznania človeka, prebieha ako bezprostredné, bezmyšlienkovité odmietnutie človeka na základe jeho príslušnosti k určitej skupine.

Viedenská arbitráž – rozhodnutie veľmocí na stretnutí vo viedenskom Belvedéri (protokol podpísali zástupcovia Nemecka, Talianska, Maďarska a Československa) o odstúpení južných území Slovenska v prospech Maďarska. Slovensko muselo odstúpiť v dňoch 5. – 10. novembra 1938 južné územia s mestami Košice, Rožňava, Rimavská Sobota, Lučenec, Levice, Komárno, Nové Zámky, Štúrovo, Dunajská Streda.

synagoga
bratislava

Židovské komunitné múzeum
www.synagogue.sk

Bratislavský
samosprávny
kraj

Partnerom Židovského komunitného múzea
je Bratislavský samosprávny kraj

Materiál pre potreby vzdelávacieho programu Židovské kultúrne dedičstvo v Bratislave
vydal Neinvestičný fond židovského kultúrneho dedičstva – Menorah, 2013

Text © Monika Vrzgulová Design © Martin Lepej

Holokaust

V tridsiatych rokoch 20. storočia sa v Európe dostávali k moci totalitné režimy, ktoré napokon rozpútali druhú svetovú vojnu a v rámci nej zrealizovali genocídu európskeho židovstva – nazývanú holokaust alebo šoa. Parlamentná demokracia v Československu (1918 – 1938) bola tiež postupne vystriedaná totalitným politickým systémom: najprv vyhlásením autonómie na území Slovenska (október 1938) a neskôr vyhlásením samostatného slovenského štátu (marec 1939). Aj v našej krajine sa odohrávali drámy holokaustu. Špecifikom je, že k územiu dnešného Slovenska sa vzťahujú hneď dva príbehy holokaustu – „slovenský“ (viaže sa k územiu, ktoré zostalo Slovensku po Viedenskej arbitráži) a „maďarský“ (platí pre územie, ktoré sa po arbitráži dostalo pod maďarskú vládu). Aké osudy mali židia bývalí na území Slovenskej republiky v rokoch 1939 – 1945? Päť predmetov v expozícii Židovského komunitného múzea v Bratislave nám o nich rozpovie.

Verschleppung 1944
(Odvlečenie 1944),
Adolf Frankl

Odboj

Alexander Bachnár sa počas slovenského štátu dostal do pracovného a koncentračného tábora Nováky. Učil v táborevej škole. Ako mladý demokraticky zmýšľajúci muž sa stal členom tajnej odbojovej skupiny priamo v tábore. Jej členovia vedeli o tom, že sa pripravuje Povstanie, a tak sa chystali na boj. Keď vypuklo Slovenské národné povstanie, pridali sa a vytvorili židovskú jednotku, ktorá operovala v Trábečských vrchoch. A. Bachnár bol jedným z veliteľov tejto jednotky, v ktorej bojovalo 230 bývalých nováčkových väzňov. Po vojne bol vyznamenaný Československým vojnovým krížom 1939 a ďalšími vyznamenaniami, napr. vo Washingtone dostal vyznamenanie za protifašistický odboj v strednej Európe.

Československý vojnový kríž 1939,
daroval Alexander Bachnár

Deportácie

Pavel Kučera mal šesť rokov, keď sa veršovaná rozprávková kniha Čin-čin od Ludmily Podjavorinskej stala jeho spoločníčkou v koncentračnom tábore Bergen-Belsen v Nemecku. Dostal sa tam aj s mamou po veľkej „chytačke“ v Bratislave, ktorá bola v noci z 28. na 29. septembra 1944, mesiac po vypuknutí Slovenského národného povstania. To už bolo Slovensko okupované nacistickou armádou. V tú noc chytili asi 1 600 ukrývajúcich sa židov. Ďalšia cesta Pavla s rodičmi viedla do koncentračného tábora v Seredi. Odtiaľ ho deportovali s mamou do Bergen-Belsenu. Otca, ktorý bol deportovaný inam, už nikdy nevidel.

Ludmila Podjavorinská: Čin-čin,
zapožičal Pavel Kučera

Úkryt

Vďaka varovaniu sa rodina Pavla Traubnera zachránila pred deportáciou útekem a ukrytím v lesoch v okolí Zliechova a Valašskej Belej od septembra 1944 do mája 1945. Pletený pulóver ho zohrieval celé deväťmesačné ukrytie v malých do zeme vyhlbených bunkroch – zemplankách. Záchrana bola nemožná bez pomoci obyvateľov lazov, ktorí im pomáhali ukryt urobiť a v rámci svojich možností ich zásobovali jedlom aj informáciami o dianí okolo. V čase oslobodenia mal Pavel štyri roky.

Plastika, znázorňujúca rádomé sestry chrániace tri dievčatá, pripomína ukrytie. Jej autorka sa ako dvanásťročné dievča ukrývala pred deportovaním v kláštore uršulinok v Bratislave, neskôr spolu s rodičmi v dome Slovenskej ligy na Dunajskej ulici. Tam prečkali veľkú septembrovú „chytačku“ v roku 1944 i ďalšie razie. Vďaka jedinému mužovi, Karolovi Blanárovi, ktorý ich ukrýval, zásoboval jedlom, knihami aj informáciami, sa v úkryte priamo v Bratislave dočkali oslobodenia. Karol Blanár bol ocenený titulom Spravodlivý medzi národmi.

Pulóver, zapožičal Pavel Traubner

Záchrankyne, Gabriella Y. Karin, 2012

